



SZERZŐ | SCHMIDT EGON
GRAFIKA | BUDAI TIBOR

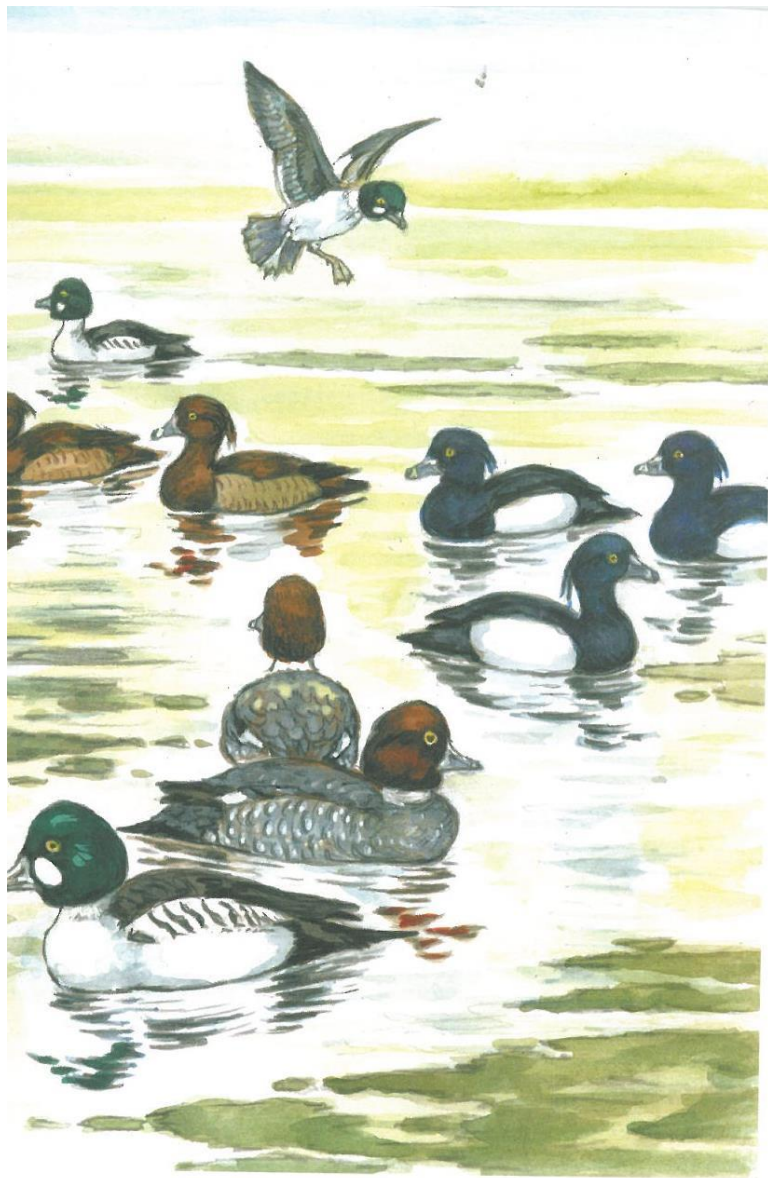
Itt van az ősz, itt van újra...

Dérlepte fűszálak

Csodálatosak tudnak lenni az októberi reggelek. Langyosan melegítenek a napsugarak, a fűszálak nedvesek a rájuk rakódott harmattól, parányi cseppjein napsugarak táncolnak, és előtűnnek az egyébként alig látható, a fű között rejtőző pókhálók is. A finom szövedékek a rajtuk kapaszkodó vízcseppektől ezüstösen csillognak. Ahogy a nap egyre magasabbra emelkedik, ciripelni kezdenek a fű között megbúvó sáskák, de októberben még találkozhatunk egy-egy petéssel teli *imádkozó sáskával* is. Nem mindig zöldek, gyakran sárgásbarnák, és azt a helyet keresik, ahol legbiztosabban elhelyezhetik a megszilárduló habos váladékba zárt petéiket.

Még javában tart a madárvonulás, október elején az utolsó fecskék suhannak dél felé, míg a bokrok közül, gyakran a *fekete üröm* foltjaiból az *erdei szürkebegyek* „ciit” hívogatóját halljuk. Rejtett életű madarak, ritkán kerülnek szem elé, de jellegzetes hangjuk elárulja őket.

A Hortobágyra már megérkeztek a nagy darucsapatok, október a csízek vonulásának fő időszaka, kisebb-nagyobb csapatokban főleg az égeresekben lehet megfigyelni őket. Novemberi reggeleken gyakran már dér lepi a fűszálakat, a szél a megmaradt leveleket sodorja le a fákról, messziről pirosnak a hecsedlivel megrakott *vadrózsabokrok*, a



Ősszel helyenként tömegesen jelenik meg a kerce- és a kontyos réce

Egykor az ország egész területén elterjedt volt a törpeharcsa, ám az utóbbi évtizedekben főleg az Alföld vizeibe szorult vissza



mezőkön megjelennek a kelet felől érkező nagy *vetésivarjú*-csapatok és ha egy átrepülő, csíz nagyságú madár jól felismerhető „gye-gye” hangját halljuk, zsezsével találkozunk. Novemberben sűrűn áztatja eső a határt, de gyakoriak a ködös napok is, amikor a szürkén és nedvesen hullámzó semmiben az orrunkig se látunk. A Hortobágyon vagy a Kiskunság nagy legelőin bolyongani egy ilyen napon igazi kalandot jelent.

FOLYÓK ÉS TAVAK PARTJÁN

A késő őszi Balaton szomorú képet nyújt. Az elnéptelenedett utcákon csak a szél sodorja a leveleket, szürkén csillog a tó vize, tarajos hullámok csapódnak a parthoz, semmi sem emlékeztet a nyár tarkán nyüzsgő forgatagára. A vízen viszont pezseg az élet. Novemberre megérkeznek a *kerce*- és a *kontyos récék* nagy csapatai. Mindkét faj jellemző a késő őszi és az enyhe, téli idő esetén, amikor nem fagy be a téli Balaton. Az előbbiekből már tízezerre becsült egyedszámú csapatok gyülekezését is megfigyelték.

A kerceréce közepes nagyságú, feltűnően nagy fejű bukóréce. A nászruhás gácsér feje zöldes fényű fekete, csőre mögött jól látható fehér folt van, begye, melle, oldalai és egész alsóteste ugyancsak fehér. A repülő madár szárnyán nagy, fehér tükör látszik. A tojó feje barna, szárnytükre kisebb. Hallgatag madarak, viszont szárnyaik repülés közben jellegzetes, füttyülő hangot adnak. Majd mindig messze bent úsznak, a csapat egy része mindig a víztükör alatt van, így különösen hullámzás idején valóban csak becsülni lehet a számukat.

A kerceréce Európa északabbi tájain fészkel, hazánkban rendszeres téli vendég. Kivételek persze vannak, 2002-ben fiókákat vezető tojtó figyelték meg a Sajón Sajókörs határában. A télire hozzánk érkező csapatok elsősorban a mélyebb vizeken, a Balatonon és a Dunán láthatók, ahol tavaszig kitarthatnak. A párok a tél folyamán alakulnak ki. A gácsérok fejüket és nyakukat a vízre fektetve vagy éppen

a magasba nyújtva udvarolnak a tojóknak.

A fészkelőhelyet a

tojó választja. Tágas üreget keres, és a gácsértől követve repül a fák koronájában. Néha körözni kezd egy-egy fa körül, és ha ott alkalmas üreget pillant meg, odaszáll és bebújik. A kiválasztott odú általában a víz közelében van, de lehet attól jóval távolabb is. Az üreget tekintve nem válogatós, de a bejárányílásnak legalább 10 centiméter átmérőjűnek, míg az odúnak minimum 45-50 centiméter mélynek kell lennie.

A kiválasztott odú akár 10-15 méter magasan is lehet. Sok helyen a kihelyezett, mesterséges fészkekodukat is elfoglalja. A párok évente egyszer költenek, a tojó áprilisban-májusban az odú alján levő fatörzsmelékre rakja le hat-tizenegy zöldeskék tojását. Amikor a fészkalj már teljes, a tojó kitépelt pihetollaival körberakja a tojásokat. Egyedül kotlik, a fiókák huszonhét-harminckét nap alatt kelnek ki. A gácsér körülbelül két hétig a közelben van, de

kercerécék a Balatonon és a Dunán láthatók, ahol tavaszig kitarthatnak

utána elhagyja párját és a vedlőhelyek felé repül.

Amikor a fiókák kikeltek, a tojó egy hajnali órában a bejáratból figyeli a környéket, és ha semmi veszélyt nem észlel, a talajra repül, „kiörr-kiörr” hangokkal csalogatva a kicsinyeket. Azok pedig nem haboznak, apró szárnykezdeményeikkel csapkodva egyenként ugranak a mélybe, a vízbe vagy az avarra. Az utóbbi esetben anyjuk nyomban a vízre vezeti őket. A kiskacsák nagyon önállóak, nem követik úgy a tojót, mint például a *tőkés réce* fiókái. Anyjuk két-három hét múlva magukra is hagyja őket. A fiatalok két hónapos korukban kezdenek repülni.

a hermelin októberben még nyári bundáját viseli, de télre fehérre változik

A kerceréce a fenéken keresi táplálékát. Elsősorban a puhatestűeket, azaz a kagylókat és csigákat kutatja, utánuk csőrével még az iszapban heverő köveket is felforgatja. Költőhelyén vízi rovarokkal, lárváikkal, apró rákokkal, halakkal és halikrákkal is táplálkozik.

A *hermelin* kedveli a vizek, folyók, tavak, csatornák környékét. Októberben még nyári bundáját viseli, csak fekete farokvége különbözteti meg a hasonló nagyságú *menyértől*. Bundája télen fehérre változik, de a farokvége ekkor is fekete marad. Főként éjszaka és a szürkületi órákban vadászik, de láttam jó néhány alkalommal nappal is. A Velencei-tó mentén, a tápiószecsői halastavak nádszegélye közelében és másutt az egér cincogását utánozva egészen közelre sikerült csalni.

A *hermelin* ügyesen mászik, és kitűnően úszik. Vadászat közben időnként felemelkedik, körülkémlél, aztán tovább kutat egerek és pockok után. Németországi megfigyelések szerint a hímek mozgáskörzete 15, míg a nőstényeké 8 hektár. Magányos állatok, a hím és a nőstény csak a tavaszi párosodási időben keresi egymást.

A nőstény kilenc-tíz hónapos vemhesség után általában négy-hat kölyköt ellik. A *kőszapocok*, a *hőrcsög* vagy más rágcsáló

felszín alatti járatában kialakított fészek-kamrát pocok- és egérszőrrel béleli. A kicsinyek csupaszok, zárt szeműek, csak hathetes korukban kezdenek látni. Körülbelül tízhetes korukig szopnak, de már előtte szilárd táplálékot is vesznek magukhoz, öthónaposan önállóak. A hermelin a rágcsálók mellett alkalmilag gyíkokat és fiatal madarakat eszik, sőt, néha halat is fog.

RÉTEK, LEGELŐK, KULTÚRTÁJAK

Az októberi legelőkön járva gyakran jut eszembe a *mezei pacsirták* gyönyörű trillája. Még itt vannak, de már nem énekelnek, a fű között bujkálnak, és felriadva rövid „prrit” hangot adva repülnek tovább. Az *ürgék* egy része már téli álomba merült, csak a fiatalok vannak még kint, de hamarosan ők is követik szüleik példáját, eltömik a lyukakat, és pihenőre térnek. Októberi kirándulások során még találkozunk a vonuló *cigánycsukokkal*. Mindig valami kiemelkedő ponton, kis bokor vagy magasabb kóró, például *hékakútmácsonya* csúcsán ülnek, onnan lesnek a fű között mozgó pókokra, rovarokra. Náluk is a fiatalok maradnak tovább, néha még november elején is lehet látni egy-egy példányt. Akadnak áttelelők is. Sok éve *Pátkai Imrével* januárban a szegedi Fehér-tó hómentes, kiolvadt gátjának oldalában figyeltünk meg egy párt.

Tavasszal is hamar, korán, márciusban érkeznek, és mindig örülök, amikor az első, fekete fejű, fehér nyakfoltos, rozsdavörös begyű hímét valahol megpillantom. A területet foglalt hímek sokat énekelnek, közben gyakran nászrepülnek. Vártájukról a levegőbe emelkednek, ott énekelve szökdecselnek egy kicsit, majd kiindulópontjukra ereszkednek vissza. A hím strófája kedves csicsérgés, míg izgatott állapotban csetteg.

A *cigánycsuk* hazánkban a zárt erdők és a nagy monokultúrák kivételével mindenütt előfordul. Kedveli a vadrózsával és galagonyával tarkált, napsütötte domboldalakat és a mezsgyék környékét, gyakran látható



Szeptember és április között rendszeresen megjelenő vendég a zsezsze

Ligeterdőkben, vízpartokon, nitrogéndús élőhelyeken találja meg életfeltételeit a kétlaki nagy csalán





az utak menti, füves árkok közelében, de megtelepszik a szőlőhegyek füves részein is.

A párok évente kétszer költenek, első fészekaljuk március végén vagy április elején teljes. A fészek helyét a fű között a tojó választja kis mélyedésben, zombék vagy apró bokor védelmében, árokpart oldalában. Egyedül épít, elsősorban a hajnali órákban, amikor a harmattól nedves fűszálakat könnyebben a helyére igazgatja. A növényi szálakat, gyökérdarabkákat és mohát a közelből hordja, a csészét szőrszálakkal és sok pihetollal béleli. Ember közeledtére nyomban abbahagyja a munkát, és kóróról kóróra szállva izgatottan csetteg mindaddig, amíg a veszély megszűnik. A fészekalj öt-hat zöldesszürke alapon rozsdás pettyekkel tarkált tojásból áll.

Egyedül kotlik, a hím a közelben őrökdi és énekel. A fiókák tizenhárom-tizennégy nap alatt kelnek ki, gyorsan fejlődnek, szüleik hajnaltól az esti szürkületig folyamatosan etetik őket. Képtesen hagyják el a fészket. Ekkor még nem, vagy csak alig tudnak repülni, ezért a fű között bujkálva várják az eleséggel érkező öreg madarakat. Háromhetes koruktól önálló, akkor a család felbomlik, a fiatalok elszélednek, a pár pedig májusban másodszor is költ. A cigánycsuk ízeltlábúakkal, így pókokkal és rovarokkal táplálkozik, de lenyeli az apró csigát is. Zsákmányát főleg a talajról szerzi, de elkapja a repülő rovarokat is.

A réteken, legelőkön, vasúti töltéseken október első felében még megfigyelhetünk egy-egy *fürge gyíkot*. Akár az ürgéknél, náluk is a fiatalok maradnak tovább, az öregebbek már hamarabb pihenni tértek. Magyar nevével ellentétben viszonylag lassú mozgású állat, a rokon *fali* és *homoki gyíkok* jóval fürgébbek.

A nászruhás, oldalán fűzőld hím nagyon szép, bárhol látom, mindig megcsodálom. A fürge gyík színezete egyébként meglehetősen változékony, akadnak a hátukon hosszanti rozsdavörös sávot viselő, de ritkán fekete, melanisztikus példányok is. Tavasszal márciusban bújnak elő, a májusi párzás idején a hímek gyakran verekednek egymással, erről a sérült vagy a csonka farkú példányok tanúskodhatnak.

A nőstények a nyár elején öt-tizenkét puha héjú tojásukat a laza talajba, kövek alá rejtik, a fiatalok a nap melegének hatására fejlődnek, és a nyár második felében kelnek ki. Nyomban önálló, a fű között vadásznak, az éjszaka földi üregben

a fürge gyíkok a rovarok mellett különösen sok sáskalárvát és sáskát fognak

vagy más, védett helyen töltik. Rovarokkal és pókokkal táplálkoznak, különösen sok sáskalárvát és sáskát fognak. Számos ellenességük van. Pusztítja őket egyebek mellett a *rézsilkló*, a gólya, a *fácán*, a *szalakóta* és a *vörös vércse*, de a tanyák közelében a pulykák és a tyúkok is.

AZ ERDŐBEN

Októberben a pazar lombszínűződés csábít sokakat az erdőbe, ahol rengeteg, szép fotó készül a búcsúzó, haldokló levelekről. A szarvasbőgés, a *gímszarvasok* násza szeptemberben befejeződött, októberben a másik hazai faj, a *dámszarvas* barcog. Ezt a gímszarvasnál kisebb szarvast először vadaskertekbe telepítették, viszont ma már szinte az egész országban elterjedt.

Az általa kapart sekély
teknőben barcog
a dámbika (balra)

A magányos életmódú vakond
egész esztendőben éjjel és nappal
is aktív, télen mélyebbre húzódik
járataiban (lent)

Bundája nyáron vörhenyesbarna fehéres pettyekkel, télen szürke, a pettyek alig látszanak. A bikák agancsuk lapátalakját ötödik életévükben kapják meg. A rétekkal, szántókkal határos sűrű aljnövényzetű, ritkás erdőket kedveli. Nappal többnyire a sűrűben pihen, szürkületkor indul táplálkozni. A bikák és a tehenek külön csapatokba verődve járnak. Lágú szárú növényekkel, levelekkel, rügyekkel táplálkoznak, de a gímszarvashoz hasonlóan felszedik a hullott tölgymakkot is.

A párzás ideje októberben-novemberben van, és míg a gímszarvas esetében a bikák keresik fel a teheneket, és őrzik háremüket, addig a dámbika sekély mélyedést kapar az avarban, és abban állva

*az öreg dámbikák májusban,
míg a fiatalok valamivel
később vetik le agancsukat*

sajátos hang (barcogás) segítségével csalta magához a teheneket. Különösen nagyobb állomány esetében gyakoriak a verekedések. A megfolytatott tehen a nyár elején ellik, egyetlen borját majd négy hónapig szoptatja. Az öreg bikák májusban, míg a fiatalok valamivel később vetik le agancsukat.

A rövidkarmú fakúsz igazi erdei madár, az öregebb állományú tölgyesekben, a folyókat kísérő fűz-nyár ligeterdőkben, de nagyobb parkokban is megtaláljuk. Állandó madár, az őszi-téli időszakban gyakran a cinegék csapataihoz társulva kóborol.

A párok évente egy vagy két alkalommal költenek, először áprilisban. A tojó elálló kéreg mögé, a fatörzs szélesebb repedéseibe építi a fészket. Anyagai vékony ágacskák, fakéregdarabkák, fenyőtű és moha, míg a csészét szőrrel, tollakkal és növényi rostokkal béleli. Egyedül kotlik a fehér alapon rozsdásan foltozott hat-hét tojásan. A fiókák tizenöt-tizenhat nap alatt kelnek ki, a tojáshéjakat anyjuk elviszi a fészektől. Mindkét szülő etet, a fiókák tizenhat-tizenhét napos korukban hagyják el a fészket. A fakúszok a fák törzsén és vastagabb ágain mindig felfelé kúszva keresik a táplálékot. Vékony csőrükkel a legapróbb kéregrepedésbe is be tudnak nyúlni, ahol rovarokat, pókokat, lárvákat keresnek.

PARKOK ÉS ARBORÉTUMOK

A macskabagoly erdei madár, de megtelepedett a nagyobb parkokban is. Közepes nagyságú bagoly, tollfüle nincs. Színezete lehet vörhenyesbarna vagy szürke, az utóbbi általában a hímekre jellemző. A hím huhogó hangját decemberi és januári éjszakákon lehet leggyakrabban hallani, később, amikor a tojó már kotlik, ritkábban szól.

A párok évente egyszer költenek. A tojó tág szájú faodúban, akár 3 méter mélyen, a parkban álló épület használaton kívüli kéményeiben vagy a számára kihelyezett, mesterséges fészekodúban költ. Fészekanyagot nem hord, három-öt fehér tojását az üreg alján levő törmelékre rakja. Fészkalja márciusban, néha már február végén teljes. Egyedül kotlik, párja eteti.

A fiókák huszonnyolc-harminc nap alatt kelnek ki. Anyjuk eleinte rajtuk marad, melengeti őket, később mindkét szülő etet. A fiatalok egy hónapos korukban hagyják el az üreget. Ekkor még nem tudnak repülni, a közeli faágakon üldögélnek, de néha a talajon kötnek ki. A szülők keményen védik őket, kutyanak, macskának, de akár az embernek is nekitámadnak. Hátról érkező karmaikkal a tarkón ejthetnek sebeket.

A macskabagoly éjszaka jár táplálék után, de különösen a reggeli órákban szeret sütkérezni is. Zsákmánylistája változatos, elsősorban apró rágcsálókat fog. Emellett rigókkal és pintyfélékkel is táplálkozik. A köpetvizsgálatok bizonyítják, hogy ahol a park közelében mezőgazdasági földek vannak, oda is rendszeresen kijár, és a mezei pockokat tizedeli.

